

Jaarverslag sept 2017- sept 2018

Bijzondere leerstoel

**Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid,
met bijzondere aandacht voor de maatschappelijke aspecten**

Ingesteld door het KSGV

Kenniscentrum voor Levensbeschouwing en Geestelijke
Volksgezondheid

aan de

Tilburg School of Catholic Theology

Tilburg University

Prof. dr. J.Z.T. Pieper

1. Inleiding

Met ingang van 1 september 2015 is dr. Joseph Z.T. Pieper vanwege het KSGV benoemd tot bijzonder hoogleraar aan de *School of Catholic Theology* van de Universiteit van Tilburg. De leeropdracht luidt “Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor de maatschappelijke aspecten” en betreft de wetenschappelijke doordenking van het belang van zingevingsvraagstukken, zoals die zich in de huidige maatschappij en cultuur voordoen.

De Raad van Toezicht rond de bijzondere leerstoel kent vier leden: prof. dr. M.H.F. (Marinus) van Uden, (voorzitter), hoogleraar religiepsychologie, en bijzonder hoogleraar 'Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor de psychologische aspecten' vanwege het KSGV aan Tilburg University; prof. dr. M. (Marcel) Sarot, hoogleraar fundamentele theologie en decaan, Tilburg School of Catholic Theology, Tilburg University; prof. dr. G.A.F. (Staf) Hellemans hoogleraar religiesociologie, Tilburg School of Catholic Theology, Tilburg University; mevr. dr. C.G.M. (Lia) Vergouwen, cultuur- en godsdienstpsycholoog, oud-coördinator Pastoraal Psychologische Leergang te Utrecht, begeleidster Congregatie Zrs. van OLV te Amersfoort, staflid Karmelitaans Centrum voor Spiritualiteit te Haarlem en KSGV bestuurslid.

Een belangrijke ontwikkeling in Nederland is de verschuivende verhouding tussen burger en overheid. De hulpbehoevende burger wordt eerst geacht zelf zijn problemen op te lossen d.m.v. zelfredzaamheid en activeren van sociale netwerken. Daarna pas stelt de overheid een vangnet ter beschikking van professionele ondersteuning. Hierin past ook de extramuralisering in de gezondheidszorg en bijgevolg de noodzaak van heroriëntatie van het aanbod aan geestelijke verzorging, dat vooral aan instellingen (zorginstellingen, krijgsmacht, justitie) gebonden was.

Hoe nu gaan burgers in deze laat-moderne condities van de Nederlandse samenleving om met hun zingevingsvragen? In hoeverre is er sprake van zelfredzaamheid (in de vorm van een zelf samengesteld levensbeschouwelijk coping-repertoire), in hoeverre van een beroep doen op intermediaire groepen (en welke rol speelt de plaatselijke geloofsgemeenschap hierin) en in hoeverre is er behoefte aan professionele ondersteuning (in de vorm van begeleiding door geestelijk verzorgers)?

De opstart van de leerstoel heeft zich vooral gericht op:

1. Nadere verkenning van het veld, leidend tot de oratie “*Thuis in de kosmos. Zingevingsvraagstukken in de participatiesamenleving*”
2. Gesprekken met potentiële promovendi.

Naast de 0.2 fte aanstelling op grond van de bijzondere leerstoel is de leerstoelhouder voor 0.5 fte aangesteld als godsdienst- en pastoraalpsycholoog bij de TST van de Tilburg University. Beide aanstellingen hebben aanzienlijke raakvlakken, waardoor ze elkaar versterken.

2. Onderzoeksactiviteiten

Het thema ‘religieuze coping’ werd tot nu toe vooral in de context van psychische gezondheid en de GGZ uitgewerkt. (Religieuze) coping richt zich op de stressoren, de inschatting van de ernst van de stressoren, de hulpbronnen (met name levensbeschouwing) voor het copingproces en de effecten van het copingproces. Dit paradigma wordt nu toegepast op het maatschappelijk domein. Welke stressoren spelen in de participatiesamenleving en hoe zijn deze verbonden met zingevingsvragen, hoe verloopt de inschatting, welke levensbeschouwelijke bronnen staan ter beschikking in het huidige Nederlandse levensbeschouwelijke landschap, welke effecten kunnen worden verwacht? Een eerste verkenning heeft geresulteerd in de oratie: *Thuis in de kosmos. Zingevingsvraagstukken in de participatiesamenleving. Tilburg: Tilburg University, 2016, pp. 60*. Een nadere uitwerking vindt plaats in twee richtingen: a) wat is de potentiële bijdrage van het christendom als zingevingbron voor levensproblemen in de gezondheids- en de maatschappelijke zorg; b) formuleren van een onderzoeksvoorstel over ‘mantelzorg en zingeving’.

In samenwerking met (oorspronkelijk) prof. dr. H. Alma (Universiteit voor Humanistiek) en prof. dr. Rien van Uden (Tilburg University) wordt het paradigma van religieuze coping ook toegepast op het omgaan met familiale en maatschappelijke problemen door hoogopgeleide moslima’s van Marokkaanse afkomst. Dit heeft geresulteerd in een promotie op 21 december 2016 aan de Tilburg University. Promovenda was mevrouw Leonie van der Valk (Hogeschool Amsterdam). Hieruit zijn inmiddels de volgende publicaties voortgekomen:

L. van der Valk, J. Pieper, M. van Uden (2017). Bidden als vorm van religieuze coping bij moslima’s van Marokkaanse afkomst. *Yearbook for Ritual and Liturgical Studies*, 33, 74-91.

L. van der Valk, J. Pieper, M. van Uden (2018). Vertrouwen op Allah. Religieuze coping van hoogopgeleide Nederlandse moslima’s van Marokkaanse afkomst. *Religie en Samenleving*, 13(1), 5-27.

J. Pieper, M. van Uden, L. van der Valk. Praying as a Form of Religious Coping in Dutch Highly Educated Muslim Women of Moroccan Descent. *Archive for the Psychology of Religion*, 2018, 1-22. Doi: 10.1163/15736121-12341352.

Door prof. dr. H. Zock, dr. A. Visser en ondergetekende is een onderzoeksproject geformuleerd ‘Spirituele zorg dichtbij huis. Integratie van geestelijke verzorging in de extramurale zorg in Nederland.’ Het betreft een onderzoek naar de best practices van goed functionerende geestelijke zorgpraktijken in de extramurale zorg met als doel om de extramurale verankering van de geestelijke verzorging te vergroten. Voor dit project is inmiddels subsidie toegezegd door ZonMw (105.000), Porticus (50.000) en PIN (20.000). Dit onderzoek wordt in samenhang met twee andere onderzoeksprojecten gericht op de palliatieve extramurale zorg uitgevoerd, respectievelijk verbonden aan de UvH (Carlo Leget) en de TST/PthU (Körver, Ganzevoort).

Via het onderzoeksproject ‘spiritual coping in late modernity’ staat de leerstoel in verband met het volgende onderzoekprogramma van de TST: *De laatmoderne transformatie van religie: de casus van het nieuwe katholicisme*. In dit verband heeft

ondergetekende op 17 december 2017 samen met prof. Dr. J. Först een studiedag georganiseerd, getiteld ‘Waar blijft het christendom. Bronnen en vindplaatsen van zin in de laat-moderne samenleving.’ De lezingen zullen tot een boek worden gebundeld.

In samenwerking met dr. W. Smeets (Radboud UMC) en dr. N. Hijweege (COIL, Centrum voor ontmoeting in levensvragen, Nijmegen) wordt gewerkt aan een publicatie over ‘transmurale zorg voor zingeving.’

3. Promotiebegeleidingen

Promotietrajecten:

-- Gesprekken met mevrouw De Bruin-van der Knaap (docente ROC Hoornbeek) over het onderzoeksvoorstel “*Religieuze coping, cognitieve vermogens en zelfbeeld. Een onderzoek onder reformatorische en katholieke jongeren*”. Resultaat: onderzoeksvoorstel wordt voorbereid voor opname in de graduate school van de TST. Mede promotor: prof. dr. M. van Uden. Intussen zijn enkele empirische gegevens over persoon en religie ingewonnen bij scholieren van het Hoornbeek-college te Rotterdam.

-- Gesprekken met Marcel Wielhouwer (geestelijk verzorger/pastoraal werker in verpleeg/verzorgingshuis Opella, Ede.) Thema: *zingeving in de thuiszorg*. Resultaat: onderzoek is opgenomen in de graduate school van de TST onder de titel ‘Meaning in the elderly home care.’ Co-promotor: dr. W. Smeets, Radboudumc. Onderzoek verloopt naar tevredenheid.

--Gesprekken met Erica van Baren over een mogelijk promotietraject, samen met prof. dr. P. Post te begeleiden, met als thematiek ‘omgaan met contrastervaringen tussen het leven tijdens een pelgrimage en het leven na een pelgrimage in de thuiscontext.’

4. Onderwijs

--Cursus gegeven voor LUCE (postinitieel onderwijs van de TST): *crisis, coping en ritueel*. Periode sept-dec 2017: 13 deelnemers. Wordt in het voorjaar 2019 herhaald.

-- Thesisbegeleidingen (MA en BA) aan de TST, de UU, de RUG en de VU.

--TST-onderwijs: inleiding in de godsdienstpsychologie; pastoraat en psychopathologie; spiritualiteit en mystagogie.

5. Valorisatie

--Lezingen:

17-11-2017. *Zingeving, coping en christendom*. Studiedag: Waar blijft het Christendom. TST, Utrecht.

20-04-2018. *PROM: context, threats, PROMising*. Conferentie: Het ambacht van geestelijke verzorging. Windesheim, Zwolle.

6. Participatie in de wetenschappelijke-professionele infrastructuur

--Lid van de *redactie* van het boek 'Waar blijft het christendom'. Over de hardnekkige aanwezigheid van religie.'

Eigen bijdrage aan dit boek: 'Christendom en zingevende coping in de zorg.'

--*Promotiecommissies:*

- W. Yang. Begrensd en ontgrensd. Paradoxen in de veranderende beleving van het lichaam bij kanker en een geleefde spiritualiteit. Verdedigd op 9 november 2018, Radboud Universiteit Nijmegen.

- W. van der Jagt. Religiosity and Mental health in (pre-)adolescents. Verdedigd op 6 maart 2018, Radboud Universiteit Nijmegen.

-- P.J. Verhagen: "Psychiatry and Religion. Controversies and consensus." TSHD.

--*Lid* van de International Association for the Psychology of Religion.

--*Reviewer* voor The Journal of Empirical Theology, The Journal of Religion and Health, The European Journal of Mental Health.

7. Publicaties

L. van der Valk, J. Pieper. M. van Uden (2018). Vertrouwen op Allah. Religieuze coping van hoogopgeleide Nederlandse moslima's van Marokkaanse afkomst. *Religie en Samenleving*, 13(1), 5-27.

J. Pieper, M. van Uden, L. van der Valk. Praying as a Form of Religious Coping in Dutch Highly Educated Muslim Women of Moroccan Descent. *Archive for the Psychology of Religion*, 2018, 1-22. Doi: 10.1163/15736121-12341352.

8. Bestuurstaken

-- lid van het bestuur van het KSGV

-- voorzitter van de redactie van de reeks KSGV-publicaties

-- voorzitter van de examencommissie van de TST

-- lid van de faculteitsraad van de TST tot juli 2018

-- fractievoorzitter van de politieke partij PRO, gemeenteraad Onderbanken

-- lid van het AB van de intergemeentelijke sociale dienst Brunssum, Onderbanken en Landgraaf

-- lid van de regiegroep, die het fusieproces van de gemeenten Nuth, Schinnen en Onderbanken begeleidt

9. Planning okt 2018-juli 2019¹

Op 4 augustus 2019 zal de invulling van de leerstoel door ondergetekende beëindigd zijn. In de tussenliggende periode zal ingezet worden op de volgende activiteiten:

Promotiebegeleiding:

- continueren begeleiding Marcel Wielhouwer (zingeving in de thuiszorg)
- beslissen of de onderzoeksprojecten van mevrouw de Bruin en mevrouw Van Baren aangemeld kunnen worden bij de graduate school (TST en TST/TSHD)

Geplande publicaties

- Redactie boek 'Waar blijft het christendom' met eigen bijdrage over het christendom als zingevingbron in de gezondheids- en maatschappelijke zorg. Geplande verschijning in de reeks Utrechtse Studies zomer 2019.
- Afscheidsrede over 'mantelzorg en zingeving'. Gepoogd wordt om van deze afscheidsrede ook een onderzoeksvoorstel te maken en daar een uitvoerder bij te zoeken.

Werkzaamheden voor de TST:

- voorzitterschap examencommissie
- cursus 'crisis, coping en ritueel' voor Luce
- opstarten onderzoeksproject 'Spirituele zorg dichtbij huis. Integratie van geestelijke verzorging in de extramurale zorg in Nederland.'

Activiteiten voor het KSGV:

- voorzitterschap van de redactie van de KSGV-studies
- bestuurslid KSGV
- voorbereiden studiedag 'positieve psychologie en zingeving', d.d. 29 maart te Utrecht en 10 mei te Antwerpen.

---

¹ De 0.5 fte ud aanstelling bij de TST is per 4 augustus 2018 beëindigd.